

† Daniel,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

**SFÂNTA LITURGHIE -
IZVOR DE VIAȚĂ SFÂNTĂ
ȘI LUMINĂ VEȘNICĂ***

Prima carte tipărită pe teritoriul României a fost un *Liturghier*, în anul 1508, realizată prin strădania ieromonahului Macarie. O simplă întâmplare? Nu, ci o necesitate misionară, pentru că nu se poate săvârși Liturghia, fără *Liturghier* și fără Evanghelie. Preotul trebuie să aibă *Liturghierul* în față când săvârșește Liturghia, chiar dacă ar cunoaște pe de rost slujba Sfintei Liturghii, întrucât aceasta nu este o lucrare individuală, ci este o lucrare a întregii Biserici, a poporului drept-credincios în fața lui Dumnezeu și lucrarea lui Dumnezeu pentru popor. Cu doar 17 ani înaintea apariției *Liturghierului* de la Târgoviște, a fost tipărită pentru prima dată în lume o carte de cult ortodoxă, și anume un *Octoih*, în 1491, la Cracovia, după care urmează încă două cărți: un *Ceaslov*, în 1493, la Veneția, și un *Octoih*, în 1494, la Cetinje (Macedonia).

În ceea ce privește tipărirea *Liturghierului*, putem considera ca o binecuvântare faptul că *Liturghierul tipărit la Târgoviște de ieromonahul Macarie este primul Liturghier ortodox tipărit din lume*. După acesta urmează și alte ediții: sârbo-bulgară (Veneția, 1519), greacă (Veneția, 1526), ruteano-ucraineană (Vilna, 1583) și rusă (Moscova, 1602 - ediție care apare cu aproape un secol mai târziu față de ediția de pe teritoriul României).¹

* Mesaj adresat participanților la Sesiunea Festivă a Academiei Române - „500 de ani de tipar românesc” - București, 10 noiembrie 2008.

1. Vezi Pr. Lucian Petroaia, *1508, Târgoviște: 500 de ani de la tipărirea primului Liturghier ortodox pe pământ românesc, de către Macarie Ieromonahul*, în „Almanah bisericesc - 2008”, Editura Cuvântul Vieții, Mitropolia Munteniei și Dobrogei, p. 111-122.

1. Sfânta Liturghie - izvor de sfințire a poporului drept-credincios

Cuvântul *Liturghie* în limba greacă înseamnă *lucrare publică* și provine din alte două cuvinte, „laos“ și „ergon“. „Laos“ înseamnă popor, iar „ergon“ înseamnă lucrare. Deci, Liturghia este lucrarea poporului drept-credincios pentru a preamări pe Dumnezeu, dar și lucrarea lui Dumnezeu pentru a sfinți poporul drept-credincios. Înainte de începerea Sfintei Liturghii, diaconul zice: „*Vremea este să facem Domnului*“, dar același verset (Ps. 118, 126) se poate traduce „*vremea este ca Domnul să lucreze*“, ca Domnul să lucreze pentru noi. Este deci posibilă o dublă traducere, ceea ce înseamnă un dublu conținut duhovnicesc al Sfintei Liturghii, ca lucrare publică, și anume, lucrarea poporului pentru preamărirea lui Dumnezeu și lucrarea lui Dumnezeu pentru sfințirea poporului. În acest înțeles, la sfârșitul Sfintei Liturghii se arată că Dumnezeu este Sfințitorul poporului: „*Tu ești sfințirea noastră*“, iar rostul Liturghiei este sfințirea poporului drept-credincios de către Dumnezeu, Care este prezent și lucrează în timpul Sfintei Liturghii. Așadar, înțelegem că săvârșitorul principal al Sfintei Liturghii este Însuși Domnul nostru Iisus Hristos: „*Tu ești Cel ce aduci și Te aduci, Cel ce primești și Cel ce Te împarți (dăruiești)*“ - după cum se spune în rugăciunea aducerii darurilor la Sfântul Altar. De aceea, conținutul duhovnicesc al Liturghiei poate fi rezumat astfel: „*Hristos în mijlocul nostru*“. Dar nu numai după prefacerea Darurilor în Trupul și Sângele Domnului, ci în întreaga Sfântă Liturghie, de la început până la sfârșit, este Hristos prezent în mijlocul nostru, după cum a făgăduit El Însuși: „*Unde sunt doi sau trei adunați în numele Meu, acolo sunt și Eu în mijlocul lor*“ (Matei 18, 20). Deci, Hristos este prezent în mijlocul poporului drept-credincios adunat în numele Lui. El este prezent între noi, în mod tainic, nevăzut. Iar această prezență harică a lui Hristos, nevăzută, dar reală, în timpul Sfintei Liturghii, este mărturisită iconic, vizual, prin icoane și prin acte sau gesturi liturgice ale arhiereului sau ale preotului; și este proclamată verbal prin citirea Evangheliei, prin cuvinte de cerere și binecuvântare rostite de arhiereul care prezidează Sfânta Liturghie, de preoți și de diaconi, slujitori ai lui Hristos în și pentru Biserica Sa, potrivit cuvintelor Sale: „*Precum M-a trimis pe Mine Tatăl, vă trimit și Eu pe voi*“ (Ioan 20, 21; 13, 20; Matei 10, 40) și „*Cel ce vă ascultă pe voi pe Mine Mă ascultă*“ (Luca 10, 16). Această prezență harică a lui Hristos - Arhiereul veșnic în

Sfânta Liturghie a Bisericii se intensifică în dăruirea Lui către Biserică și culminează în sfințirea Darurilor și împărtășirea clerului și credincioșilor cu Trupul și Sângele Său. Astfel, Euharistia este cea mai solemnă și cea mai intensă comuniune a Bisericii cu Hristos, El fiind Capul și Mirele Bisericii, iar Biserica fiind Trupul Său tainic. Prin împărtășirea euharistică, Hristos nu mai este prezent doar în mijlocul nostru sau între noi, ci înlăuntrul nostru, în noi. El devine Viața vieții noastre (cf. Ioan 6, 56-57). Sfânta Liturghie este, așadar, cea mai necesară, mai prețioasă, mai benefică și mai sfântă lucrare a Bisericii, ca lucrare a poporului pentru Dumnezeu și lucrare a lui Dumnezeu pentru popor, dar și pentru întreg universul creat de Dumnezeu.

2. Sfânta Liturghie - izvor de viață veșnică

Prin Sfânta Liturghie se realizează cea mai vie legătură duhovnicească a lui Hristos cu Biserica Sa, cea mai bogată comunicare și cea mai intensă comuniune dintre Hristos - Capul Bisericii și Biserica Sa, care este Trupul Său tainic, templu al Sfântului Duh, casă și popor al lui Dumnezeu-Tatăl, prin care se dăruiește Bisericii Sale viața veșnică, după cum ne arată Mântuitorul Iisus Hristos, în Evanghelia după Sfântul Evanghelist Ioan: „*Cel ce mănâncă Trupul Meu și bea Sângele Meu are viață veșnică și Eu îl voi învia în ziua cea de apoi*“ (Ioan 6, 54). Când în timpul Sfintei și Dumnezeieștii Liturghii ne împărtășim cu Trupul și Sângele Domnului, ni se spune de către preot că ne împărtășim „*pentru iertarea păcatelor și viața de veci*“, iar strana cântă în timpul împărtășirii credincioșilor: „*Trupul lui Hristos primiți și din izvorul cel fără de moarte gustați*“. Unirea duhovnicească a lui Hristos cu Biserica Sa și a Bisericii Sale cu Hristos are ca scop iertarea păcatelor și sfințirea oamenilor pentru a dobândi mântuirea și viața veșnică. De aceea suntem chemați în timpul Sfintei și Dumnezeieștii Liturghii, ca „*toată viața noastră, lui Hristos Dumnezeu să o dăm*“. Deci, Sfânta Liturghie nu e un simplu ritual, o simplă tradiție formală, ci ea este însăși viața Bisericii în legătura ei vie cu Hristos Domnul, Care a spus: „*Iată, Eu sunt cu voi în toate zilele până la sfârșitul veacului*“ (Matei 28, 20). Sfânta Liturghie confirmă deci prezența iubitoare, sfințitoare și mântuitoare a lui Hristos în viața Bisericii. Hristos Domnul este prin harul Său prezent în toată lumea, dar în modul cel mai intens, mai intim și mai activ este El prezent acolo unde e chemat mai des și iubit mai mult, adică în Biserica Sa și, mai ales,

în Sfânta și Dumnezeiasca Liturghie a Bisericii Sale, „*pe care a câștigat-o cu însuși Sângele Său*“ (Fapte 20, 28). În Sfânta Liturghie se mulțumește lui Dumnezeu „*pentru binefacerile pe care le știm și pe care nu le știm, pentru binefacerile Tale cele arătate și cele nearătate ce ni s-au făcut nouă*“. Folosul Sfintei Liturghii și al Sfintei Împărtășanii pentru viața creștinilor este mare, fiind exprimat chiar în rugăciunile Sfintei Liturghii: „*Trezirea (sau trezvia) sufletului, iertarea păcatelor, împărtășirea cu Sfântul Duh, primirea Împărăției cerurilor, îndrăznirea către Dumnezeu*“ (Rugăciune după sfințirea Darurilor), „*sfințirea sufletelor și trupurilor, tămăduirea sufletului și a trupului, izgonirea a tot potrivnicului, luminarea ochilor inimii, împăcarea sufleteștilor puteri, ajutor spre credință neînfruntată, dragoste nefățarnică, desăvârșirea înțelepciunii, paza poruncilor dumnezeiești, adăugirea dumnezeiescului har, dobândirea Împărăției lui Dumnezeu*“ (Rugăciunea întâi de mulțumire, după Dumnezeiasca Împărtășanie, a Sfântului Vasile cel Mare), „*spre bucurie, spre sănătate și spre veselie*“ (Rugăciunea a patra de mulțumire a Sfântului Chiril al Alexandriei).

Sfânta Liturghie cuprinde în rugăciunile sale viii și morții, pe cei prezenți și pe cei ce nu pot participa la ea din motive întemeiate, ea cuprinde Biserica întreagă de la o margine la alta a pământului și întreg universul. Ea se săvârșește pentru sănătatea și mântuirea oamenilor, pentru îmbelșugarea roadelor pământului și pentru vremuri pașnice, fiindcă prin ea se arată iubirea atotmilostivă și atotcuprinzătoare a lui Dumnezeu pentru „*lumea pe care a făcut-o dreapta Sa*“.

3. Sfânta Liturghie - izvor de cultură creștină

Primele cărți tipărite la români s-au scris și tipărit în tinda Bisericii. Artele și toată cultura poporului român au izvorât din cult, încât se poate spune că sufletul culturii românești este cultul ortodox. Cultul înseamnă cultivarea relației oamenilor cu Dumnezeu-Creatorul, iar cultura înseamnă cultivarea relației oamenilor cu lumea, cu creația lui Dumnezeu. Când noi mulțumim Creatorului pentru creație, o facem pentru că suntem ființe inteligente și liturgice sau euharistice, adică recunoscătoare sau mulțumitoare. Cuvântul grecesc *euharistie* înseamnă recunoștință sau mulțumire. Când arătăm recunoștință față de Dumnezeu, pentru că ne-a adus de la neființă la ființă, adică la existență, pentru că folosim aerul Lui, apa Lui și soarele

Lui, create nu de noi, ci create de El pentru noi, atunci creștem în iubire, cultivăm relația noastră cu Dumnezeu-Creatorul și sfințim creația Lui, continuând lucrarea Lui împreună cu El. De aceea se spune în popor că „*omul sfințește locul*“. Da, sfințește locul dacă se sfințește mai întâi pe sine în relația sa cu Cel Unul Sfânt, cu Dumnezeu, cu Preasfânta Treime și cu Sfinții lui Dumnezeu prezenți și lucrători în Sfânta Biserică și în lume. Liturgia a fost izvorul culturii românești, pentru că - mai întâi - „*sufletul culturii este cultura sufletului*“. Din iubirea și recunoștința oamenilor credincioși față de Hristos, s-a dezvoltat și cultura dărnicii față de Biserica lui Hristos, Cel ce prin lucrarea Bisericii Sale ne iartă păcatele (cf. Ioan 20, 22-23), ne botează copiii, ne binecuvântează nunta, ne binecuvântează casele, ne sfințește toată viața. Din mulțumirea adusă lui Dumnezeu și din darurile oferite Bisericii, s-a născut arta religioasă sau sacră, și anume: muzica, poezia și literatura religioasă, miniatura, caligrafia, tiparul bisericesc, arhitectura și sculptura bisericească, iconografia, broderia și altele. Toate acestea au inspirat și luminat apoi cultura poporului român: școala, limba, literatura, arta, folclorul, onomastica, toponimia, sărbătorile legale, cultul eroilor, stema țării, imnul național, dar, mai ales, jertfelnicia și răbdarea românilor cu speranța biruinței asupra răului, ca tărie a legăturii dintre Crucea și Învierea lui Hristos arătată în viața poporului credincios.

4. Sfânta Liturghie **- izvor de dărnicie sau filantropie creștină**

După ce creștinii ortodocși români și-au înfrumusețat sufletele ascultând Evanghelia iubirii milostive a lui Hristos, privind icoanele Sfinților iubitori de Dumnezeu și de oameni, văzând veșmintele luminoase ca semne ale luminii din Împărăția cerurilor, plini de pace sufletească și de iubire sfântă revărsată din iubirea jertfelnică a lui Hristos pe care au primit-o în Sfânta Liturghie, ei ajută pe cei săraci, flămânzi, goi, orfani, bolnavi, străini, pe cei necăjiți și întristați, singuri și uitați de oameni, pentru că *filantropia Bisericii se naște din Liturgia Bisericii*, adică lucrarea socială a Bisericii izvorăște din viața spirituală a ei și se exprimă în milostenie personală sau în instituții filantropice: cămine pentru copii, case pentru bătrâni, unități medicale, cantine pentru săraci ș.a. Astfel, Taina Sfântului Altar se unește cu taina fratelui care are nevoie de iubirea milostivă a celui darnic (cf. Matei 25, 31-40).

5. Sfânta Liturghie - izvor de continuitate și unitate românească

Pe teritoriul țării noastre, de la creștinarea strămoșilor prin predica Sfântului Apostol Andrei până azi, niciodată nu s-a întrerupt săvârșirea Sfintei Liturghii. Chiar dacă Sfânta Liturghie a fost săvârșită sau celebrată în peșteră, în munți, în văi adânci, în locuri ascunse, când năvăleau popoarele migratoare, totuși ea nu a încetat niciodată. Oricât ar fi fost românii ortodocși de prizonieri și asupriți de stăpânitori de altă credință sau de promotori de ideologii străine și atee, Sfânta Jertfă Euharistică a Sfintei Liturghii a continuat să fie celebrată în popor, pentru că prin ea se primește puterea jertfelnică de a fi credincioși lui Hristos și de a rămâne uniți cu El în istorie și în eternitate. Pomenirea eroilor și a morților din neam în neam, din generație în generație, a inspirat și susținut o *cultură a continuității românești creștine*, iar circulația cărților de cult în limba română în toate provinciile românești a contribuit la dezvoltarea *conștiinței unității naționale*, încât putem spune că Liturghia a format și salvat România creștină.

6. Sfânta Liturghie - izvor de comuniune ortodoxă universală

În orice loc și în orice neam sau popor s-ar săvârși, Sfânta Liturghie nu este niciodată doar o lucrare locală, etnică sau națională, ci totdeauna ea este și universală, întrucât *în Sfânta Liturghie se manifestă credința și unitatea Bisericii Ortodoxe sobornicești*, plene și universale, din toate timpurile și din toate locurile, „*credința dată odată pentru totdeauna sfinților*“ (Iuda 1, 3). De aceea, începând cu Proscomidia, unde sunt pomenite cele 9 cete de sfinți, clerul și conducătorii mireni, viii și morții, și până la sfârșitul Liturghiei, totul este deodată local și universal, pământesc și ceresc, temporal și veșnic. În mod deosebit, comuniunea Bisericilor Ortodoxe autocefale la nivel universal se vede în pomenirea întâistătorilor acestor Biserici în timpul Sfintei Liturghii prezidată de unul dintre aceștia. În încheiere, ne exprimăm speranța că *Liturghierul* nu va rămâne o simplă carte de ritual sau un obiect de studiat, ci va constitui un izvor de învățătură, de iubire jertfelnică și de bucurie a întâlnirii cu Hristos Domnul, Cel pururea prezent în Biserica Sa și în lume.